

Martine White Gjerde

Barnløshet i *Aldri, Aldri, Aldri* av Linn Strømsborg.

- i lys av feministisk litteraturteori

Bacheloroppgave i nordisk for lektorstudenter

Veileder: Joachim Friis

Juni 2021

Martine White Gjerde

Barnløshet i *Aldri, Aldri, Aldri* av Linn Strømsborg.

- i lys av feministisk litteraturteori

Bacheloroppgave i nordisk for lektorstudenter
Veileder: Joachim Friis
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Innledning- Bakgrunn og problemstilling.....	2
Teori.....	3
<i>Barnløshet- definisjon</i>	<i>3</i>
<i>Feministisk litteraturteori</i>	<i>3</i>
Analyse og diskusjon.....	5
<i>Stilling til barn i Aldri, Aldri, Aldri.....</i>	<i>5</i>
<i>Forestillinger om den «ekte» kvinnen</i>	<i>6</i>
<i>En god feminist.....</i>	<i>7</i>
<i>Familien</i>	<i>8</i>
<i>Destinasjon lykke; barn.....</i>	<i>9</i>
<i>Skam.....</i>	<i>10</i>
Konklusjon.....	11
Litteratur	13

Innledning- Bakgrunn og problemstilling

«Alt hos kvinnen er en gåte, og alt hos kvinnen har én løsning: det er svangerskap» (Nietzsche, 1998, s. 53) er et kjent sitat fra en av de fremste, samt omstridte filosofer, Friedrich Nietzsche. Perspektivet om kvinnens rolle er infiltrert helt inn i filosofihistorien, og basert på dette utsagnet kan det tolkes som at kvinnens viktigste oppgave i livet er å få barn. For at verden skal drives fremover må kvinnen føde barn; et unektelig faktum. Betingelsene for å få barn har forandret seg, det er ikke lenger slik at barn er en nødvendighet for å brødfø familien. Barn har gått fra å være nærmest et materielt behov til å være et eksistensielt behov. Den feministiske tradisjonen har kjempet for likestilling og har også fått en egen gren innenfor litteraturteori. Valget om å få barn har blitt en opphetet debatt i dagens samfunn. Spesielt kunne vi se dette i Norge etter Erna Solbergs nyttårstale i 2019. «Norge trenger flere barn!» (Solberg, 2019). Talen handlet utelukkende om barn. Barn som har det godt, og barn som har det vondt, og hvordan Norge best mulig kan legge til rette for at kvinner kan få barn. Statsministeren sier eksplisitt at kvinner bør føde tidligere og få flere barn. Pressende forventninger om morsrollen kan påvirke individets valg om å få barn, blir det da i det hele tatt et valg? Og hvorfor er det et problem for andre at en kvinne neglisjerer ideen om barn?

Hva det vil si å være kvinne og usikkerheten og spørsmålene rundt hva en god mor er, er ofte en fremtredende tematikk i dagens litteratur. *Velkommen til dyrehagen* av Silje Bekeng-Flemmen, *Voksne mennesker* av Marie Aubert, *Om moderskap* av Tove Nilsen og *Dyret* av Heidi Furre er alle bøker som er utgitt mellom 2019 og 2021, og tar opp vanskelighetene ved å sette et nytt liv ut i verden. Som ung kvinne i et moderne samfunn, har jeg erfart at barn er et frekvent samtaleemne i flere situasjoner. Derfor ønsker jeg i denne oppgaven å se på hvordan hovedpersonen i Linn Strømsborg sin roman «Aldri, Aldri, Aldri» utforsker denne tematikken og forsøker å manøvrere i et ulendt terreng av press og forventninger. Hovedpersonen er en kvinne som ønsker å leve et vanlig liv, men hva er et vanlig og hva er et fullverdig, godt liv?

På bakgrunn av denne romanen og eget ønske om å undersøke de underliggende forutsetningene for kvinners frihet, spør jeg om vi kvinner har fullstendig frihet til å velge barn eller ikke. Problemstillingen for min bacheloroppgave blir som følger:

Hvordan problematiseres barnløshet i romanen «Aldri, Aldri, Aldri» av Linn Strømsborg?

Først ønsker jeg å se nærmere på hvordan vi definerer barnløshet og feministisk litteraturteori. Deretter følger en analyse av boka for å avdekke hvordan frivillig barnløshet kan betraktes hos enkeltmennesket og samfunnet.

Teori

Barnløshet- definisjon

For å se nærmere på hvordan barnløshet blir sett på av samfunnet og hvordan det problematiseres av flere, vil jeg først se på hvordan begrepet defineres og ulike former av barnløshet. Det første folk trolig forbinder med barnløshet er fraværet av barn. Av de som ikke har barn skiller vi gjerne mellom frivillig og ufrivillig barnløs, altså mellom de som ikke kan få barn, og de som ikke vil ha barn. De ufrivillige barnløse blir ofte forbundet med sterilitet eller andre fysiske årsaker, mens de frivillige tar gjerne valget sitt på grunnlag av indre verdier. Barnløshet kan dermed oppfattes som noe medisinsk og psykologisk i form av de som ikke kan, men vil få barn, samt sosiologisk og politisk fenomen av de som kan, men ikke vil ha barn (Noack & Østby, 1983, s. 10). Man kan også sette et skille mellom temporær og permanent barnløs. En kvinne er ikke permanent barnløs før hun har passert sin potensielle fødedyktige periode, først da kan man anslå at kvinnen aldri kan eller kommer til å få barn, ifølge SSB sin definisjonsavklaring (Noack & Østby, 1983, s. 11).

Så hvor mange er egentlig barnløse i Norge, og er det egentlig et økende fenomen? Hvert år publiserer SSB en oversikt over fruktbarhetstallene for norske kvinner. Med overskrifter som «Rekordlav fruktbarhet for tredje året på rad» (SSB, 2020) og «Nok en gang rekordlav fruktbarhet» (SSB, 2021) gir tallene og artiklene oss en indikasjon på at stadig flere kvinner får barn senere, og færre barn enn tidligere. Grunnet økning av kvinner som ikke ønsker barn i det hele tatt, trekker i tillegg tallet nedover. Det er et skarpt skille mellom de ufrivillige og frivillige barnløse, spesielt i hvor stor grad barnløshet anses som et problem og andre menneskers på de to gruppene. Overordnet er det en gruppe som ikke har barn, men de underliggende årsakene er motstridende. Terminologien 'barnløshet' er negativ betont, siden det finnes en mangel på noe, som kan føre til at flere har en negativ holdning til omtalen av disse. Andre bruker betegnelsen 'barnfri', et mer lystbetont og mildt uttrykk, fordi det kombinerer barn og frihet, noe jeg ønsker å se nærmere på senere. Selv om vi ser her at fruktbarhetstallet i Norge er synkende kan man si at normen for kvinner er å få barn. Tall fra SSB viser at 42 prosent av kvinner som har fylt 45 år, har to barn, 15 prosent har ett barn og 22 prosent har tre barn, mens syv prosent har fire eller flere (Dæhlen, 2020).

Feministisk litteraturteori

De nye politiske radikale tankene som florerte på 1960-tallet hadde stor påvirkningskraft på feministisk litteraturteori. Det er vanskelig å konkretisere hva feministisk litteraturkritikk

innebærer ettersom det er et stort og sammensatt forskningsfelt. Iversen (2002, s. 9) skriver i sin bok *Feministisk litteraturteori* at den feministiske litteraturtradisjonen «(...) reflekterer over hva som fører til nedvurderingen og undertrykkningen av *kvinnen* i vår kultur, og at den påstår at det finnes en *kjønnsforskjell* som preger både de litterære tekstene og dem som leser dem». Det ligger en etablert forståelse i litteraturforskningen at lesing og fortolkning påvirkes av bestemte historiske, sosiale og kulturelle forutsetninger, noe den feministiske forskningen går ut ifra. Den nye forskningsretningen har ekspandert bildet av den allmenne litteraturen og litteraturhistorien, som forsøker å utfordre og belyse det konstituerte og maskulint dominerende forskningsmiljøet (Iversen, 2002, s. 9). Som nevnt er feministisk litteraturforskning et bredt felt med stor variasjon og ulike inndelinger og retninger, likevel er det viktig å påpeke at feministisk litteraturforskning er 'vanlig litteraturforskning'. Dette kan skape et større skille mellom kjønnene som ofte kan resultere at kvinnelige forfattere «(...) verger seg mot å bli satt inn i en kvinnehistorisk sammenheng eller bli tolket ut fra en litteraturforståelse som fokuserer på kjønn» (Iversen, 2002, s. 18).

I Josephine Donovans samling av kritiske feministisk-litterære essays trekkes det blant annet frem et kapittel fra Cheri Register som forsøker å sette opp en ramme for hva som kan kalles feministisk litteratur.

To earn feminist approval, literature must perform one or more of the following functions: (1) serve as a forum for women; (2) help achieve cultural androgyny; (3) provide role-models; (4) promote sisterhood; and (5) augment consciousness-raising. (Donovan, 1989, s. 19).

For at et verk skal fungere som et forum for kvinner, må litteraturen tillate ærlige og direkte uttrykk, skrivingen skal ikke begrenses av eksisterende standarder som er fremmede for kvinnelig kultur. Når litteraturen operer som et forum, har den mulighet til å balansere kulturens verdssystem, som historisk sett utelukkende har overveid mannlige interesser. I rolle-modeller ligger det et aspekt om at kvinnen er uavhengig av mannen, og litteraturen kan bidra med å inspirere og introdusere nye muligheter, samt å evaluere alternativene som er åpne for dem. 'Sisterhood'-begrepet er en ny følelse av samhold blant kvinner for å nedkjempe fordømmene kvinner har mot andre kvinner, som et resultat av isolasjon, konkurranse om mannlig oppmerksomhet og forestillingen om kvinnelig underlegenhet. Den siste funksjonen innebærer å øke bevisstheten. Dette krever at litteraturen gir realistiske innsikter i kvinnelig personlig utvikling og selvoppfatning (Donovan, 1989, s. 22). Fellestrekket er dermed at litteraturen skal være autentisk, slik at leseren kan identifisere seg i perspektivene som blir fremstilt. Samt er

det fokus på de individuelle konsekvensene av samfunnsmessige utfordringer og undertrykkelse, fremfor å skrive konkret om politiske problemer og spørsmål.

Analyse og diskusjon

Stilling til barn i *Aldri, Aldri, Aldri*

«Jeg er ikke noens mamma, jeg har ikke noe ønske om å bli noens mamma. Jeg har nok med meg selv. Fra dagen jeg ble født og til den dagen jeg dør skal jeg leve med meg selv, det er nok for meg» (Strømsborg, 2020, s. 20). I boka «Aldri, Aldri, Aldri» møter vi en 38 år gammel kvinne som er helt bestemt på at hun ikke ønsker seg barn. Samboeren hennes Philip, derimot, vil ha barn. Hovedpersonen opplever press fra alle kanter. Hvor enn hun går hører hun det evige maset om barn. Alle snakker om det, samtalene hun overhører på kafeer og blant kolleger omhandler barn og familie: «Jeg er den eneste igjen som ikke har fått barn. Jeg tenker ikke på det før noen nevner det, men de nevner det hele tida. Hele jævla tida» (Strømsborg, 2020, s. 114). De spør henne om hun ikke skal få barn snart hun også. Den biologiske klokka tikker, det er best å bli gravid som ung, påstår de. Hennes nærmeste familie venter også på at hun skal bli gravid. Men hun er ikke alene om valget om å ikke være mamma. Hennes nærmeste venninne, Annikken, har heller ikke barn. Så snur det, Annikken blir gravid. Denne graviditeten får kanskje Philip til å innse at tiden er inne for å etablere en familie, ettersom de bestemmer seg for å ta en pause da de ikke kommer til enighet. Bruddet mellom Philip og jeg-et fører til en reise i seg selv å utforske eksistensielle spørsmål. Hun prøver å finne ut hva som egentlig gjør henne lykkelig, er hun lykkeligst med Philip? Skal de leve med et kompromiss, som gjør at en av de må vike for dens andres lykke og behov?

Den navnløse hovedpersonen møter lite forståelse i valget om å velge bort barn. Hennes nærmeste støttespiller, Philip, sliter med å se samboerens ståsted. Med utsagn som «Vil du virkelig sitte aleine som pensjonist bare for å kunne dra på festival hvert år?» (Strømsborg, 2020, s. 51) avsløres fordommer mot de som ikke ønsker seg barn og en slags forestilling om at man ønsker å 'leve livet' og feste fra seg som ung. Men det er ikke festivalene jeg-et sliter med å velge bort. Hun sliter med å velge bort seg selv. I det hun velger å bringe et nytt liv i verden, er det ikke lenger bare henne. Hun er redd for å miste hodet og essensen av hvem hun er. Posisjonen hun inntar i boka er å finne ut hva slags liv hun ønsker å leve, ikke nødvendigvis konkret svare på spørsmålet om «Skal jeg få barn?». Hun ønsker å leve et liv i total frihet, frihet til å gjøre akkurat det hun ønsker. Historien utforsker det eksistensielle ønsket om å ikke ville ha barn, og hvorfor vi får barn.

Forestillinger om den «ekte» kvinnen

Dersom man spør ulike forskere innenfor ulike forskningsfelt, vil man få forskjellige svar på spørsmålet om «Hva er en kvinne?». Biologisk sett regnes det som at «Kvinnen pålegges å reproducere seg, det er kjernen i hennes livsoppgave, men alle komplikasjonene som følger med, tolkes som «ufullstendig feminisering» og et tegn på at hun unndrar seg sine plikter» (Haugen, 2020, s. 73). Biologisk sett er det selvsagte forskjeller mellom kjønnene, både genetiske, hormonelle og fysiologiske (Nickelsen, 2012). Når det kommer til adferd, er det mer vanskelig å se på biologiske begrensninger, altså det rent anatomiske, fysiologiske og biokjemiske, som årsaken bak psykiske egenskaper og atferd. Selv om man innenfor biologien har innsett at forskjellen mellom kjønnene ikke er like entydig som tidligere, kan man ikke påstå at kjønn er en sosial konstruksjon, mener biologen Dag Olav Hessen (Nickelsen, 2012). Dersom man spør en sosiolog, er de opptatt av å ikke belage seg på at noe er «dypt sett kvinnelig». Her har nok ideen om kjønn som en sosial konstruksjon større innpass. Sosiologen trekker frem at det mest omstridte temaet rundt kjønnsforskningen er knyttet til reproduksjon. Det er et følsomt område, og ikke minst krevende, men likeså tenker vi veldig annerledes om dette temaet, enn vi gjorde på 1970-tallet, påpeker Willy Pedersen (Nickelsen, 2012). Spenningen mellom det biologiske og fysiologiske står i kontrast til det sosiologiske perspektivet om hva kjønn er, og hva som tenkes som det *allmenne* synet på hva som er feminint og maskulint er dermed varierende.

Uavhengig av ulike tilnærminger til kjønn, er det nesten forventet at en kvinne skal få barn. I Strømsborgs roman føler hovedpersonen et press. Forventningen om at man skal ha barn, kommer ofte frem, de som får barn blir ansett som 'bedre' enn de som ikke får det. En tidligere kollega som nå er gravid påstår: «Det skal bli deilig å ikke bare ha fokus på meg selv, man blir så selvsentrert av å ikke ha barn, som om du er det viktigste mennesket på jorda. Det er egoistisk, og jeg blir faktisk litt uvel når jeg møter folk som sier de ikke vil ha barn» (Strømsborg, 2020, s. 118). Man kan bli ansett som egoistisk dersom man som kvinne ikke får barn. Hvorfor er det slik at andre skal ha så mye å si om et individs valg? Andre spørsmål og valg i livet blander man seg som regel ikke opp i, men når det kommer til valget om barn, angår det plutselig flere enn bare deg selv. En mulig forklaring på hvorfor dette valget er så omdiskutert er fordi vi har biologiske og sosiologiske forestillinger om hva en kvinne skal være. De tradisjonelle kjønnsrollene er noe den feministiske bevegelsen utfordrer. I Simone de Beauvoirs verk *Det annet kjønn* fra 1949 tar hun opp kvinners stilling i samfunnet og diskuterer

spørsmålene om frihet og likestilling. Et av hennes mest berømte ordtak innledes i kapittelet om barndom og lyder «Man fødes ikke som en kvinne, man blir det» (2000, s. 279). Med dette påstår hun at det er samfunnet og sivilisasjonen som en helhet som former individet. Slik sett er 'kvinnelige' egenskaper bygd på sosiale konstruksjoner. Hva det vil si å være feminin og 'ekte' er forankret i normer og verdier. Fra vi er født kanaliseres vi inn i de tradisjonelle kjønnsrollene.

Beauvoir (2000, s. 71) poengterer at verden alltid har tilhørt mennene, mens kvinnen må vike for mannen. Innledningsvis nevnte jeg *Dyret* av Heidi Furre som en roman som også omhandler valget om å få barn. I denne historien velger kvinnen å beholde barnet, men sliter med tanken på å oppdra en jente, fremfor en gutt. Hun tenker at det hadde vært mye enklere med en gutt. Her reflekter hun over sin posisjon som kvinne i et patriarkalsk samfunn. «Eg trur eg har hatt eit unnskyldande kroppspråk heile livet» (2019, s. 108). Hun opplever å måtte vike for en mann som kommer imot henne på fortauet, selv om hun krever sin plass «-Det er di side.» (2019, s. 109) sier han mens han peker på den andre siden. «Korleis kunne eg tru at gatene tilhørde meg? Kjenner korleis magen strammar seg, han gjer det kvar gong eg er stressa. Det ligg ein jente inni der, allereie før ho er fødd, må ho flytte på seg» (2019, s. 109). På mange måter kan man si at kvinnen i Strømsborgs roman kjenner seg igjen i en slik følelse, ettersom hun står mellom å velge seg selv, eller å velge mannen i sitt liv. Hun viser også en skepsis ovenfor de tradisjonelle mors- og farsrollene. Hun mener selv hun hadde vært en god pappa, basert på hva forventningene til hva en god mor og en god far skal være.

En mor er alt, en mor må være klok og varm, streng og rettferdig, til stede og allvitende. En far må først på jobb og så ikke orke noe særlig når han kommer hjem, en far må grille og kjøre bil, lese avisen og vite hvor mamma gjemmer sjokoladen (2020, s. 173).

Tilsynelatende kan det nok sies at denne holdningen er gammeldags og konservativ. Men det viser hvordan en slik tankegang fremdeles er fremtredende. Til tross for at samfunnet har kommet langt i likestilling, ligger kjønnsstrukturene dypt systematisert i holdninger og atferd.

En god feminist

Som presentert i teoridelen forsøker feministiske litteraturkritikere å belyse maktstrukturene i samfunnet og hvordan disse kunne begrense individets handlingsrom. I romanen utfordrer hovedpersonen de rådende forestillingene om kvinne som 'husmor' og fremstår som en rollemodell for feministene. For andre virker det nærliggende å forstå det som truende å ikke få barn. De tar friheten kvinnen har fått, og setter den høyt. Haugen (2020, s. 146) beskriver

den gode feministen som en kvinne som går imot samfunnets forventninger «Den gode feministen er hun som ikke glir inn i typiske kvinneroller. Den gode feministen bedriver ikke husarbeid, eller oppdrar barn. Den gode feministen er en rebell og betakker seg for morsrollen». For mange feminister, kan det fremstå at en viktig kampsak er å ikke få barn. Blir man da en dårlig feminist av å få barn? Det må jo være lov å ombestemme seg. Likevel vil dette føles ut som et svik og utenforskap for de som står igjen. Strømsborg (2020, s. 46) skriver at «de som roper høyest om at de aldri skal ha barn, er alle blitt mødre i dag». De som var stolte og lettet over å være barnløs har nå opplevd familielykke. Jeg-et står igjen på sidelinja, ensom og føler at hun er den eneste igjen som aldri skal ha barn. Det kommer også et stikk til hvordan «dere la ut på bloggen deres i det vide og brede om hvor deilig det var å kunne fly til Los Angeles» (s. 46) som kan hintes til hvordan bloggere som Kristin Gjelsvik, en av Norges toppbloggere, flere ganger har fastslått at hun ikke vil ha barn. Men i 2019 kunne vi lese at bloggeren som tidligere var frivillig barnløs, ønsket seg flere barn og kunne si at «et barn betyr ikke at livet er over» (Eilertsen, 2019). Tilbake til romanen virker det som at jeg-et ikke gjenkjenner seg i de som ombestemmer seg, hun er ‘the last woman standing’ i leken hun omtaler som ‘vi skal aldri ha barn-leken’. Dette kommer nok ut fra frustrasjon og senere er hun mildere i omtalelsen av de som endrer mening og utelukker ikke at hun selv har lov til å ombestemme seg, dersom hun en dag våkner og vil bli mor.

Familien

Du var så ung, og da du ble gravid med meg, så tenkte du: Jeg skal gjøre det bedre. Alt som ble gjort og ikke minst ikke gjort mot meg, skal jeg gjøre bedre. Og det gjorde du. Og jeg skylder deg alt, men samtidig skylder jeg deg ingen verdens ting. Jeg ba ikke om å være her, men jeg er glad jeg får lov. Men alt jeg gjør, må jeg gjøre for meg (Strømsborg, 2019, s. 190)

Selv om det er hovedsakelig presset fra samfunnet generelt som vektlegges i romanen, tror jeg hennes familiære relasjoner spiller en større rolle på jeg-ets valg, enn det som kommer eksplisitt frem. Presset fra familie og venner kommer ofte som et indirekte press, sammenlignet med samfunnet for øvrig (Andersen, 2020, s. 76). I sitatet over ser vi at hovedpersonen kjenner på en forventning ovenfor sin egen mor om å gi henne et barnebarn. Moren har et ambivalent forhold til sin egen mor. Allerede første side inn i romanen kan vi lese at jeg-et spør hvorfor mormor og morfar har barnebarn når de ikke vil være sammen med henne. Moren lurte på hvorfor de fikk barn av samme grunn (Strømsborg, 2020, s. 9). Det nevnes ikke eksplisitt at besteforeldrene angret valget om barn, men mye tyder på det. De bor i utlandet med minimal kontakt med familie. Dette er nok en av fryktene til hovedpersonen som påvirker henne noe

dypere enn det hun er klar over, å få barn for deretter å finne ut at det egentlig ikke passer henne. Rollen som mor har man hele livet, man slutter ikke å være noens mor. At moren har et sårt ønske om å bli bestemor medfører en skyldfølelse som bygger opp forventningene og presset om å få barn.

Destinasjon lykke = barn?

Et like relevant spørsmål som «Hvorfor vil du ikke ha barn?» er «Hvorfor får du barn?». Imidlertid er ikke dette noe man gå rundt og spør de som har barn. Det foreligger en universell enighet for mange at barn er «meningen med livet» (Johansen, 2017). Vil da å velge bort barn være sammenlignbart med å velge bort meningen med livet? Forskning gjort av Thomas Hansen ved velferdsforskningsinstituttet NOVA avkrefter denne myten (2021, s. 2). «There is little to suggest that not having children jeopardizes well-being in midlife and old age. A growing international literature shows that childlessness has few costs for psychological well-being and may even be associated with enhanced well-being» (Hansen, 2021, s. 4). Det er nok slik at presset og forventningene stimulerer en falsk forhåpning om hva det vil si å være forelder. Karin Haugen understreker hvordan hun selv ble påvirket av andres reproduktive lykke, og hvordan dette overrasket henne. Var hun virkelig så konform, og opptatt av et normalt livsløp? Men presiserer hvordan det hele bunnet ut i en følelse av reell følelse av utenforskap (Haugen, 2020, s. 63). Med dette tror jeg ikke man kan sette barn parallelt med lykke. Hvilke faktorer som gjør en lykkelig er subjektivt, selv om det anses som normativt å få barn.

For mange er barn en potensiell vei til lykke. Redselen for å ikke fremstå som lykkelig kommer tydelig frem i romanen. «Er man egentlig lykkelig hvis alle rundt deg tror du er ulykkelig?» (Strømsborg, 2020, s. 191) spør jeg-et før hun reflekterer rundt hva hun selv anser som et fullverdig og godt liv. Hun vil heller være lykkelig med et liv fylt av mennesker, litteratur, glede, underholdning, gode måltider, og så videre enn å bli ulykkelig fanget i en familie. Dette er det som gjør henne lykkelig. Hun er fullt bevisst på at hun kommer til å mangle noe, for hun kommer til å mangle alt det hun velger bort. Slik er det for de som velger å få barn også, de kommer til å mangle det de velger bort, friheten. Selv om hun tar et aktivt bevisst valg om å ikke bli mor, føles det likevel som at hun mislykkes. Hun ønsker ikke at andre skal se henne som mislykket, det utløser en skam.

Skam

«Det er ikke noe jeg snakker med andre om. Det er noe jeg skammer meg over, noe jeg unngår, går lange muntlige omveier rundt» (Strømsborg, 2020, s. 21). Valget om å avstå moderskapet er noe jeg-et kjenner en skam over. Hun snakker ikke om det med andre, kanskje i frykt for å føle seg utenfor og bli sett ned på. Dette er i likhet med de som er ufrivillig barnløse. De føler en skam over å «mislykkes» i livet. Og uansett hvordan utfallet blir, vil begge parter føle en skam fordi de aldri vil kunne leve opp til det folk rundt dem ønsker og forventer av dem. Men hva er egentlig skam? Skam er en sosial konstruert følelse (Haugen, 2020, s. 58). «Skam er en sterkt ubehagelig følelse av å ha vist en nedverdiggende side av seg selv, og dermed avslørt seg selv som et mislykket, udugelig eller umoralsk individ» (Teigen & Kennair, 2019). Finn Skårderud forsøker å beskrive den moderne skammen. Skammen er nemlig noe som har beveget seg fra å være en kollektiv norm, til en privatisert og individualisert norm som går innover den indre individuelle psykologien (2001, s. 1613).

Skam er både noe vi ønsker som kan bidra i å beherske sosiale koder, den gode skammen forteller oss om hva som er akseptabelt og ikke akseptabelt blant mennesker, slik kan skammen omtales som en moralsk følelse eller moralsk pekepinn. Mens den dårlige skammen er «(...) knyttet til å føle seg avslørt, i unåde i forhold til andre eller seg selv» (Skårderud, 2001, s. 1613). Videre vil skammens vesen være knyttet til hvordan man ser seg selv gjennom andres øyne. Skammen utløser et ønske om å flykte fra en situasjon, og 'å synke i jorden'. Jeg-et i romanen opplever konstant kommentarer fra andre om hva hun bør gjøre og hva de mener er best, nemlig å få barn. De hun før trodde var på samme side som henne, har ombestemt seg på veien. Normen i romanen er å stifte familie, hun blir dermed alene i sitt valg og føler kanskje at hun må være taus om egne meninger. Kontrasten mellom dialog og monolog er vesentlig å trekke frem her. Boka veksler mellom dialog og monolog. I dialogen fremstår jeg-et som høflig og tilpasser seg omstendighetene. Hun tillater ikke seg selv å møte 'motstanderne' med sine egne kritiske refleksjoner og ærlige tanker når hun blir møtt med skepsis eller motstridene individuelle ønsker. I det offentlige, og da dialogene, er det lite rom for barnløshet. Mens i de indre monologene blottlegges hennes totalt ærlige følelsesaspekt. Dette gjenspeiler nok samfunnet vi lever i dag. Jeg tolker vekslingen mellom dialog og monolog som et speil av det åpne og lukkede rommet i samfunnet.

Selv om skammen er en reel følelse, er det samtidig en utvikling av den moderne skamløsheten som er beskrevet over. Denne utviklingen dreier seg om selvrealisering og frigjøring av

mennesket. I Skårderud (2001, s. 1614) sin artikkel trekker han frem Immanuel Kant og Rousseau med deres tanker om enkeltmenneskes samvittighetsfrihet. Individet vokser frem, ettersom ytre autoriteter ikke lenger bestemmer det enkeltmennesket skal mene, tenke eller gjøre. På bakgrunn av denne teorien kan det argumenteres for at det er moderne å være skamløs, man bør ikke skamme seg. Man kan slik også si at hovedpersonen i romanen utfordrer den interne skammen og normene i samfunnet. I epilogen av boka får vi innblikk i handlingen 10 år senere. Her kommer det frem at hun står i valget sitt om å forbli barnløs. Philip derimot har fått barn. «De smiler til hverandre uten å si noe og hun går lett, men bestemt mot dem, stopper og sier hei» (2020, s. 219). Stemningen er lun og det virker som at hun er tilfreds i livet. Hun har det fint med valgene hun har tatt, og det virker som at han også er det. Kanskje det kreves en omformulering av begrepet frivillig barnløshet. Hun føler ikke at hun mangler noe i livet, noe begrepet antyder. Frank Rossavik skriver i antologien *Evig barnefri* om ufrivillig barnløshet.: «(...) det er også noe desperat over det. Man føler en tomhet i livet, og så må man absolutt fylle den.» (Haugen, 2020, s. 59). Det er en tilstand knyttet til å være mislykket. Det er en anmodning om at uten barn er det en tomhet hos en. Som regel er ikke dette tilfellet hos de som er frivillig barnløse. De ser på det som noe positivt, knyttet til frihet. Begrepet 'barnfrihet' er en mer passende terminologi i fremstillingen av frivillig barnløse og bør være flittigere brukt i omtalelsen, for å kanskje minske fordommer mot det å frivillig ikke få barn.

Konklusjon

Hvordan blir barnløshet problematisert i Aldri, Aldri, Aldri? Problemet ligger i forventningene. Barnløshet møter ikke kravet om å bidra til velferdsstaten. Barnløshet oppfyller ikke drømmen om å bli bestemor. Barnløshet passer ikke inn i familieplanlegging. Boka åpner opp for diskusjon som utfordrer de konvensjonelle kjønnsrollene og ideen om barn, som ligger svært tett med feministisk litteraturteori.

Selv om tematikken er populær i samtidslitteraturen, tar Strømsborg opp en tabubelagt problemstilling. I de fleste andre bøker jeg har lest om familie og barn har de endt opp med å få barn. «Jeg vil ikke har barn» er mulig en kontroversiell, bastant mening som ikke helt enda er normalisert og akseptert i samfunnet. Skjønnlitteraturens funksjon kan påstås å være nettopp dette, ikke ta hensyn til andre og følge felles regler for god oppførsel (Ringgaard, 2018, s. 369). Innenfor litteraturen finnes det ingen sosialt definerte grenser på hva som kan diskuteres offentlig eller privat. I lys av feministisk litteraturteori vil denne boka oppfylle flere av kravene, om hva som anses som å være feministisk litteratur, i følge Donovan. Boka skaper et rom hvor

det er lov å være kritisk, og ikke minst utfordre de tradisjonelle kjønnsrollene og kaster et lys på hvordan disse holdningene ligger dypt, til tross for at likestilling har kommet en lang vei. Romanen bidrar med en forestillingsevne i det historien fortelles gjennom jeg-personen, som er utpreget av indre monologer. Det tillater leseren til å utforske og utvikle andre synspunkt og vi får en unik tilgang til selvrefleksjon og spesielt hvordan hun strever med å balansere alles forventinger som fører til en skam, etterfulgt av realisering og frigjøring.

Selv om det er en ytre frihet, innebærer det ikke automatisk indre frihet. I et samfunn av høy grad av frivillighet, kommer det alltid en viss lengsel etter det man ikke velger. Dette går begge veier. Jeg tror det også ligger en forventning om at kvinner i dag skal utdanne seg, få en karriere før hun eventuelt velger å få barn. Denne forventningen vil føre til et press hos de som gjerne vil ha barn med en gang i ung alder. Mennesker er sosiale vesener som alltid vil forsøke å passe inn. Det kommer alltid til å være mindre plass for enkelte meninger og valg, mens andre er bredt akseptert. Valget om reproduksjon kommer nok alltid til å være et betent tema ettersom det biologisk sett ikke kan likestilles mellom kjønnene.

Litteratur

- Andersen, M. G. (2020). «Jeg må ikke ha barn i livet mitt for at livet skal gi mening» (Masteroppgave, Universitetet i Bergen). Hentet fra: <https://bora.uib.no/bora-xmloi/bitstream/handle/1956/23117/Masteroppgave-om-barnfrihet.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Beauvoir, Simone de. (2000). *Det annet kjønn*. (Først utgitt i 1949). Oslo: Bokklubbens dagens bøker.
- Donovan, J. (Red.). (1989). *Feminist literary criticism*. (2. Utgv.) Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Dæhlen, M. (2020, 14. april). Hvorfor får vi ikke flere enn to barn? Hentet fra: <https://forskning.no/barn-og-ungdom/hvorfor-far-vi-ikke-flere-enn-to-barn/1667784>
- Eilertsen, H. (2019, 21. juli). -Et barn betyr ikke at livet er over. *Dagbladet*. Hentet fra: <https://www.dagbladet.no/kjendis/et-barn-betyr-ikke-at-livet-er-over/71219992>
- Furre, H. (2019). *Dyret*. (utg. 2). Oslo: Flamme Forlag.
- Hansen, T. (2021). Childlessness and psychological well-being in midlife and old age. Ved: Maggino F. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69909-7_3710-2
- Haugen, K. (2020). *Det golde landet, et essay om barnløshet, biologi og frihet*. Oslo: Gyldendal.
- Iversen, I. (Red.). (2002). *Feministisk litteraturteori*. Oslo: Pax forlag.
- Johansen, V. (2017, 29. mars). Om å angre på barn. *Nettavisen*. Hentet fra: <https://www.nettavisen.no/livsstil/professor-a-angre-pa-barn-er-noe-av-det-mest-tabubelagte-som-finnes/s/12-95-3423327198>
- Nickelsen, T. (2012, 1. februar). Seks ulike forskere gir svar: Hva er en kvinne? Hentet fra: <https://www.apollon.uio.no/artikler/2009/kvinner-hva-er-en-kvinne.html>
- Nietzsche, F. (1998). *Slik talte zarathustra*. (Først utgitt i 1883). Oslo: Bokklubbens dagens bøker.
- Noack, T. & Østby, L. (1983). Barnløshet -savn eller ønske? Om ufrivillig og frivillig barnløshet. *Artikler fra statistisk sentralbyrå*. (Nr. 140). Hentet fra: https://www.ssb.no/a/histstat/art/art_140.pdf
- Skårderud, F. (2001). *Skammens stemmer- om taushet, veltalenhet og raseri i behandlingrommet*.
- Solberg, E. (2019). Statsministerens *nyttårstale 2019* [Tale]. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-nyttarstale-2019/id2623249/>

Statistisk sentralbyrå. (2020, 11. mars). Rekordlav fruktbarhet for tredje år på rad. Hentet fra:

<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/rekordlav-fruktbarhet-for-tredje-ar-pa-rad>

Statistisk sentralbyrå. (2021, 11. mars). Nok en gang rekordlav fruktbarhet. Hentet fra:

<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/nok-en-gang-rekordlav-fruktbarhet>

Strømsborg, L. (2020). *Aldri, Aldri, Aldri* (utg. 2). Oslo: Flamme Forlag.

Teigen, K. H. & Kennair, L. E. O. (2019, 4. september). Skam. Hentet fra: <https://snl.no/skam>

